

Kvarteret Rådstugan, Söderköping

Nedgrävning av värmekulvert

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2010:3508, stadslager
Rådstugan 1
Söderköpings stad
Söderköpings kommun
Östergötlands län
Östergötland

Fredric Wirbrand

Kvarteret Rådstugan, Söderköping

Nedgrävning av värmekulvert

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2010:3508, stadslager

Rådstugan 1

Söderköpings stad

Söderköpings kommun

Östergötlands län

Östergötland

Fredric Wirbrand

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2022

Samtliga foton av Fredric Wirbrand.

Omslag: Nordöstra delen av schaktet från sydväst.

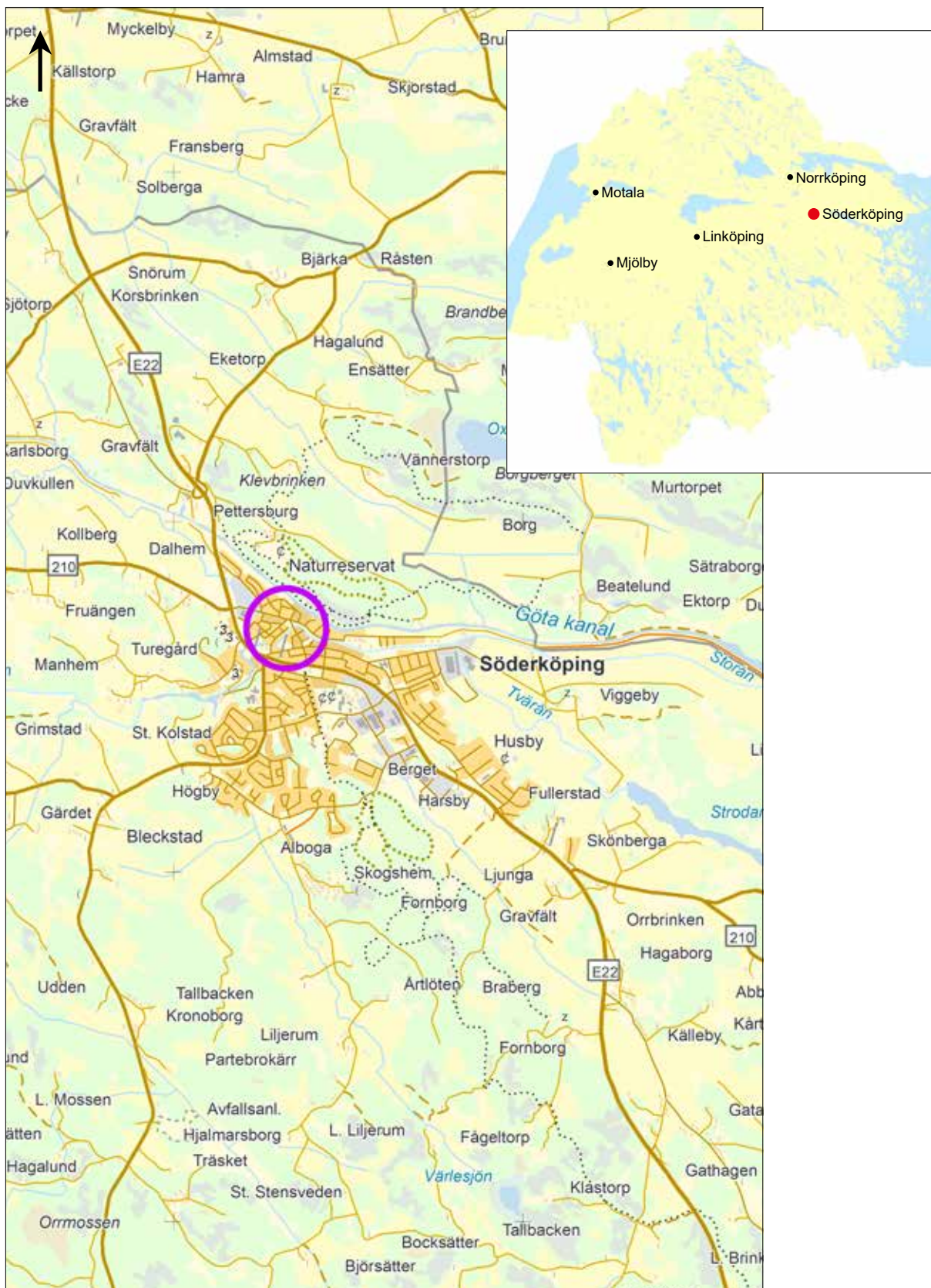
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 980374.

ISBN 978-91-8041-052-6

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö.	6
Historisk bakgrund.....	6
Tidigare undersökningar.....	7
Syfte och målsättning	8
Metod och genomförande	9
Undersökningsresultat	10
Fynd.....	12
Tolkning och utvärdering	13
Referenser	14
Kart- och arkivmaterial.....	14
Otryckta källor	14
Litteratur.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter.....	15
Bilagor	16
Bilaga 1. Schakttabell	16
Bilaga 2. Kontexttabell	16
Bilaga 3. Fyndtabell.....	16

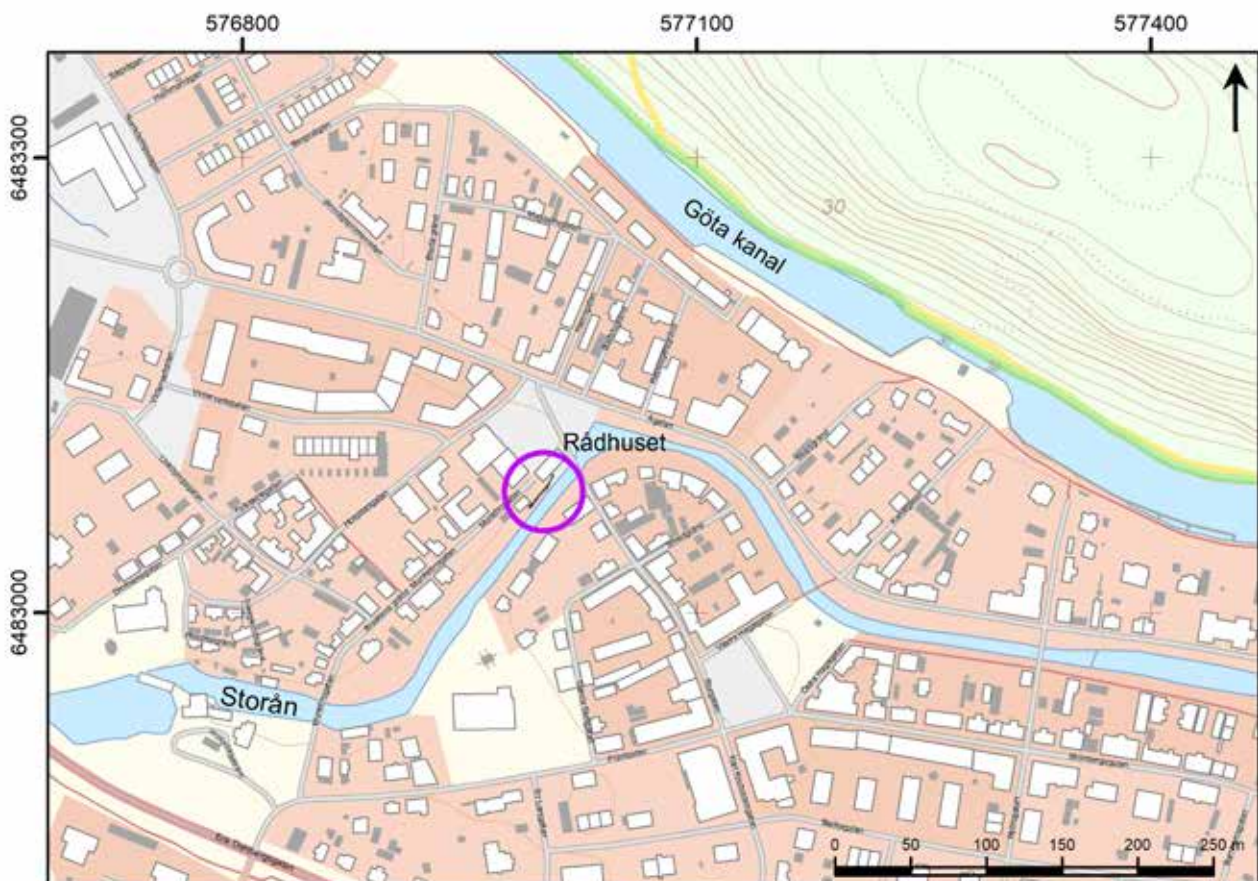
Figur 1. Undersökningsområdet markerat med en ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i fastigheten Rådstugan 1 i Söderköping. Ett schakt grävdes längs med Storån, från Rådhuset i nordöst och 28 meter mot sydväst över en gräsyta. Den undersökta ytan var totalt 32,5 m². Två påförda lager som innehöll enstaka fynd av djurben, flintgods och kritpipor framkom. Lagren tolkades ha påförts som utfyllnad i samband med att skoningsmuren till ån byggdes, vilket troligen skedde i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utförde den 21 november 2021 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i fastigheten Rådstugan 1 i centrala Söderköping. Undersökningen föranleddes av att Söderköpings kommun skulle gräva ner en värmekulvert. Undersökningsområdet (figur 2) låg innanför fornlämning L2010:3508, Söderköpings historiska stadslager. Beslut om undersökning fattades av Länsstyrelsen i Östergötlands län (dnr 431-15135-2021, beslutsdatum 2021-11-02). Projektledare för undersökningen var Fredric Wirbrand som även har författat denna rapport.

Figur 2. Undersökningsområdet markerat med en ring. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:5 000.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet låg i kvarteret Rådstugan i centrala Söderköping, mellan Rådhuset och Munkbrogatan, samt Storån (figur 3). Schaktet gick längs med ån över en liten parkyta med bänkar och en mindre skulptur. Sidorna av ån är uppbyggda med en skoningsmur av stora stenar.

Figur 3. Undersökningsområdet från nordöst innan schaktningen började. Schaktet grävdes mellan den vita skulpturen och skoningsmuren till ån.

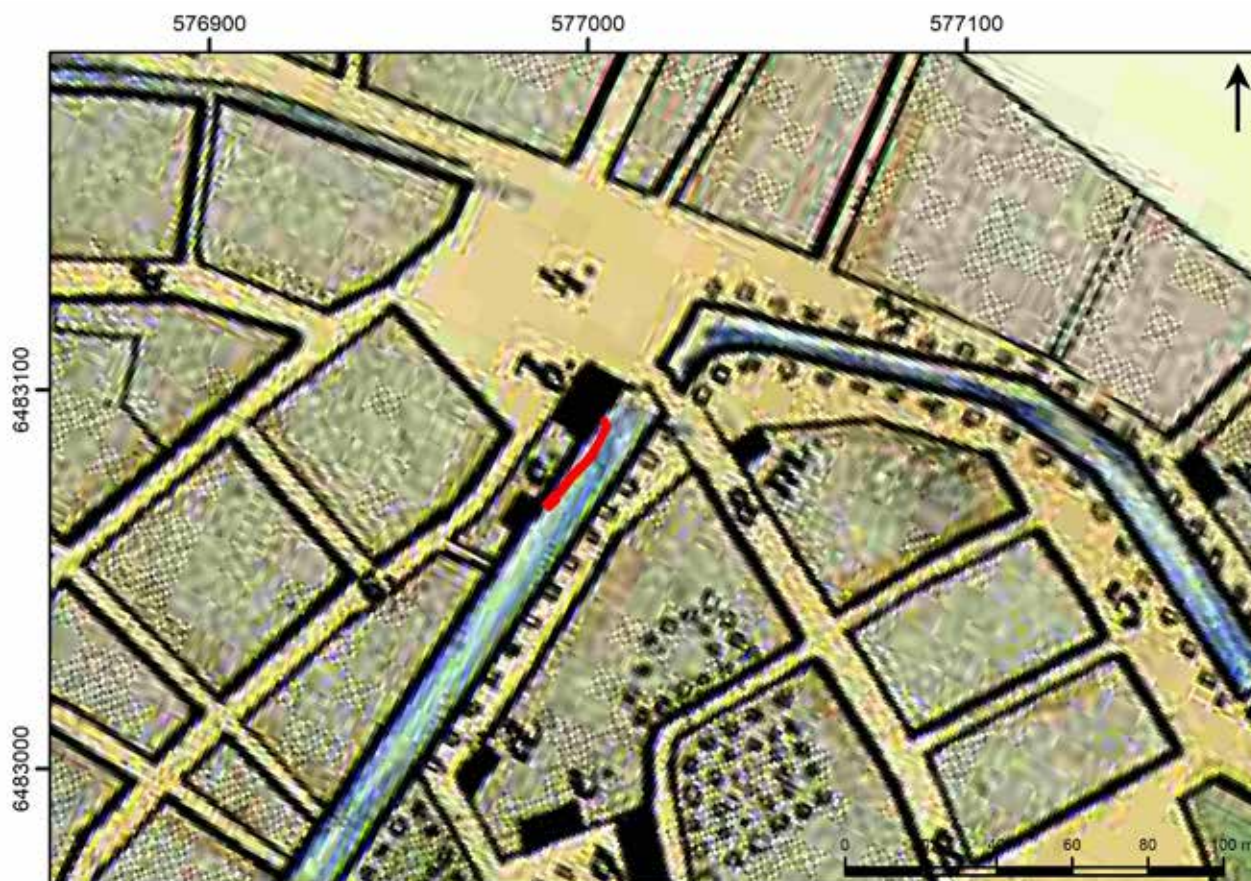
Rådhuset inrymmer idag ett galleri. De övriga byggnaderna omkring Rådhusstorget huserar flera butiker och restauranger. Annars kännetecknas bebyggelsen kring Munkbrogatan av lägre bostadshus, flera av dem från 1800-talet eller tidigare.

Historisk bakgrund

Söderköping växte fram som en av Sveriges viktigaste hamnstäder under 1200-talet. Läget var idealiskt eftersom man kunde segla hela vägen upp för Storån och därmed slippa landtransporter. Vid platsen där Storån och Lillån möttes (som idag är kulverterad under Rådhusstorget och Ågatan) fanns en naturlig hamnbassäng. Stadens hamnanläggning kan möjligen ha legat längs med Munkbrogatan, det vill säga ungefär vid det aktuella undersökningsområdet. Denna hamn har dock aldrig kunnat bekräftas arkeologiskt. Under senmedeltiden började Storån sakta grundas upp, varför hamnen fick flytta längre och längre österut. Från 1600-talet tog Norrköping och Valdemarsvik över rollen som Östergötlands viktigaste hamnstäder (Broberg & Hasselmo 1978:8–10, 17).

Söderköpings rådhus står på samma plats som en äldre rådstuga. Denna byggnad nämns första gången i skriftliga källor omkring år 1300, men har troligen uppförts vid mitten av 1200-talet. Byggnaden var från början två våningar hög, men den utökades med ett fyra våningar högt torn på södra sidan i slutet av 1400-talet. Rådstugan skadades svårt när Söderköping eldhärjades under nordiska sjuårskriget 1567, och byggdes därefter om i renässansstil med ett ännu högre torn.

På övervåningen fanns rådssalen där stadens rådmän samlades, och på bottenvåningen skedde försäljning och utskänkning. I källaren fanns stadens förråd av bland annat vin och öl samt ett fängelse, och i tornet satt en brandväktare och höll utkik efter bränder i staden. Byggnaden började förfalla i slutet av 1700-talet, varför den revs och ersattes med det nuvarande rådhuset. Denna byggnad uppfördes 1773–1777 av byggmästarna Johan Fredric Fehmer och Abraham Pousette (Stangel Löfvall 2014).

Figur 4. Schaktet i rött mot en rektifierad version av en karta över Söderköping från 1854. Som synes ligger schaktet i vad som då var Storån. "b" markerar rådhuset. Byggnaden vid schaktets södra ände, markerad med "c", är ett sprutbus, det vill säga ett förråd för brandförsvarsmaterial. Skala 1:2 000.

Cirka 20 meter nordöst om undersökningsområdet ligger en valvbros över Storån från 1850-talet som klassas som övrig kulturhistorisk lämning, L2010:3979. På Rådhusorget norr om undersökningsområdet hittades 1923 ett bronsspänne från 1000- eller 1100-talet. Fyndplatsen klassas som övrig kulturhistorisk lämning, L2010:3509.

Tidigare undersökningar

Två arkeologiska undersökningar har utförts inom kvarteret Rådstugan. År 2015 utfördes en schaktningsövervakning endast några meter från det aktuella undersökningsområdet när två fundament för lyktstolpar skulle grävas ner. Dock framkom ingenting av antikvariskt intresse förutom en stenfyllning som bedömdes vara från 1800-talet (Rönngren 2015). År 2020 utfördes en schaktningsövervakning när en elkabel skulle läggas ner cirka 10 meter nordväst om det aktuella undersökningsområdet. Då framkom ett brandlager samt rester efter en stenläggning (Romedahl 2020).

Ett flertal arkeologiska undersökningar har utförts i närområdet, bland annat på Munkbrogatan, Rådhusstorget och i kvarteret Hertigen på andra sidan Munkbrogatan. Här nedan följer ett urval.

År 2003 utfördes en förundersökning i Munkbrogatan cirka 20 meter sydväst om det aktuella undersökningsområdet. Då framkom 2 meter tjocka kulturlager, och det gick att skilja på de lager i söder som utgjort gata och de i norr som utgjort tomtmark. På norra sidan framkom även en träkonstruktion som tolkades vara en avfallsbinge (Ohlsén 2013). Längre mot sydväst på gatan genomfördes en antikvarisk kontroll vid en vattenläcka 2007. Då påträffades en stockkonstruktion som tolkades vara syllstockar till ett hus (Magnusson 2008).

År 1999 grävdes fjorton små schakt i Rådhusstorget när fundament till flaggstänger och lyktstolpar skulle sättas ner. Då framkom lämningar i elva av schakten. I flera fall handlade det om träkonstruktioner som tolkades som tecken på att torget har varit träbrolagt. En dendrokronologisk datering visade på 1282–1283 (Ternström 2002). Vid en schaktningsövervakning i västra delen av Rådhusstorget 2018 påträffades lämningar efter en stenläggning, en risbädd samt träbemängda kulturlager som fick medeltida dateringar (Karlsson 2019).

En stor undersökning utfördes i kvarteret Hertigen 1976. Då påträffades bebyggelselämningar som kunde dateras ända tillbaka till 1100-talet. Från perioden 1200–1400 framkom tydligt tomtindelad trähusbebyggelse och spår efter hantverk som garveri, skomakeri och kamtillverkning (Tesch 1987). Vid en schaktningsövervakning i kvarteret 1995 framkom en husgrund med ett golvlager och en rad med syllstenar. Utifrån fyndmaterialet daterades lämningarna till 1600- och 1700-tal (Hörfors 2010).

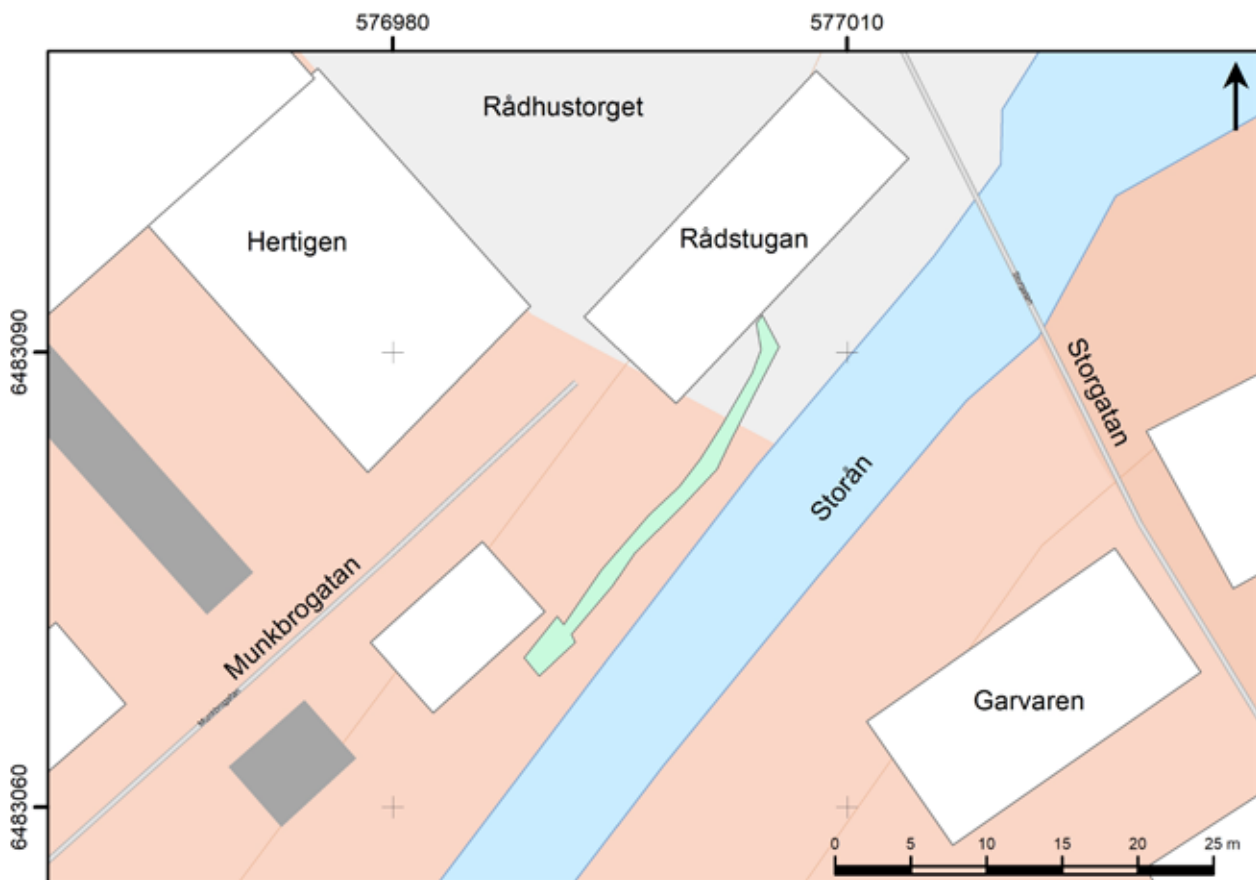
Syfte och målsättning

Syftet med den arkeologiska undersökningen var i första hand att se till att fornlämningen berördes av anläggningsarbetet i så liten omfattning som möjligt. De lämningar som eventuellt framkom vid schaktningen skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning, samt om möjligt dateras.

Metod och genomförande

Schaktet för värmekulverten började bakom Rådhuset i nordöst, och grävdes över en gräsyta längs med ån mot sydväst (figur 5). Schaktet var 28 meter långt, i genomsnitt 1,1 meter brett och 0,7 meter djupt. Längst i söder skulle en betongplatta grävas ner, så där grävdes en $2,5 \times 1,5$ meter stor yta upp, till 0,3 meters djup. Den undersökta ytan var totalt $32,5 \text{ m}^2$.

Alla schakt och arkeologiska kontexter mättes in med RTK-GPS. Alla kontexter fotades och dokumenterades med text. Alla fynd som påträffades vid undersökningen samlades in och registrerades. Undantaget var fynd av tegel och kakel som bara samlades in om de bedömdes ha daterbar dekor.

Figur 5. Schaktet med omkringliggande kvarter och gator. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:500.

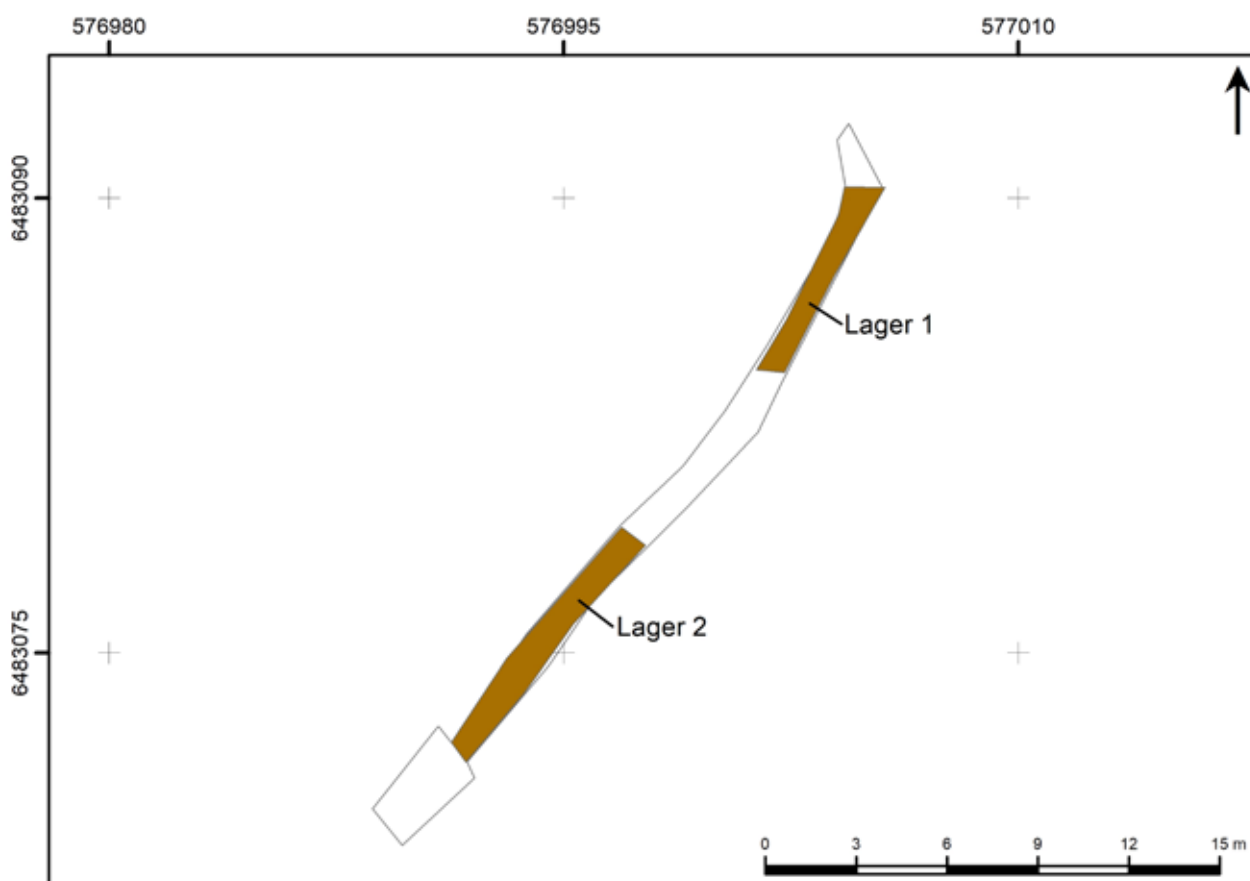
Undersökningsresultat

I norra delen av schaktet bestod de översta 0,2 metrarna av matjord och de undre 0,5 metrarna av ett raseringslager (lager 1) av tegel och kalkbruk (figur 6–7). Detta tolkades vara påfört som utfyllnadsmassor. I lagret framkom enstaka ben och en kritpipa.

Mellersta delen av schaktet passerade mellan en skulptur och skoningsmuren till ån. Där fanns en nedgrävd fiberduk på 0,3 meters djup, som låg under ett modernt gruslager. Under fiberduken påträffades stora stenbumlingar (0,5 meter i diameter) som tillhörde skoningsmuren.

I södra delen av schaktet fanns under fiberduken ett mörkbrunt siltlager (lager 2) med småsten och tegelkross. Lagret innehöll inget organiskt material och tolkades vara påfört. I lagret påträffades lite flintgods och en kritpipa.

Längst i söder där betongplattan skulle grävas ner var schaktet endast 0,3 meter djupt (figur 8). Detta var inte djupt nog för att några arkeologiska lämningar skulle påträffas.

Figur 6. De kontexter som framkom vid undersökningen. Skala 1:250.

*Figur 7. Schaktet från nordöst.
Lager 1 syns i botten.*

Figur 8. Schaktet från sydväst.

Fynd

Totalt tio fynd med en sammanlagd vikt på 155,9 gram påträffades vid undersökningen (tabell 1, bilaga 3).

Fyndkategori	Antal	Vikt (g)
Ben	6	128,2
Keramik	2	9,4
Kritpipa	2	18,3
Totalt	10	155,9

Tabell 1. Den totala mängden fynd som påträffades vid undersökningen.

Sex benfragment, F1, framkom vid undersökningen, samtliga i lager 1. Tre av fragmenten kom från en och samma underkäke från nötkreatur. Övriga ben var ett armbågsben från nötkreatur, en tand från nötkreatur samt ett mellanfotsben från får.

Två keramikskärvor påträffades i lager 2. Båda tillhörde godstypen flintgods som började användas från slutet av 1700-talet. Den enda skärvan, F5, bedömdes komma från en kopp medan den andra, F4, kom från ett oidentifierbart kärl.

Två fragment av kritpipor framkom vid undersökningen, F2 i lager 1 och F3 i lager 2. Båda var odekorerade delar av pipskaft.

Figur 9. Samtliga fynd som påträffades vid undersökningen. Från vänster: Armbågsben från nötkreatur, underkäke från nötkreatur, tand från nötkreatur, mellanfotsben från får (samtliga ben F1); två kritpipsskaft (F2–3); två skärvor flintgods (F4–5). Skala 1:2.

Tolkning och utvärdering

Two layers were encountered during the investigation. Both were interpreted as being pre-dated. The layers are probably interpreted as being filled in behind the stone wall until the year when it was built. It is likely that Storåns färd was previously wider, which the historical map material shows. The filling has probably occurred at some point in the end of the 1800s or the beginning of the 1900s, based on the map material.

Stenblock, pälår och andra konstruktioner som stått ute i vattnet kunde därför möjligen ha framkommit, men i så fall hade schakten behövt grävas betydligt djupare än vad som blev fallet vid undersökningen.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Lantmäterimyndigheternas arkiv

05-söd-31, ”Karta öfver staden Söderköping med dertill lydande egor av Gustaf Liunggren 1854”

Otryckta källor

Stangel Löfvall, M. 2014. Söderköpings rådhus

https://www.soderkopings.se/globalassets/documents/05-kultur-o-fritid/06-soderkopings-historia/arkiv/radhuset_web.pdf

Litteratur

Broberg, B & Hasselmo, M. 1978. *Söderköping. Medeltidsstaden 5*. Stockholm.

Hörfors, O. 2010. *Ny lastplatta till Systembolaget. Kvarteret Hertigen 1*. Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning. RAÄ 14. Kvarteret Hertigen 1. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum rapport 2010:44.

Karlsson, E. 2019. *Trasiga ledningar i Rådhusstorget och Linköpingsgatan*. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. RAÄ 14:1. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands län. Östergötlands museum rapport 2019:21.

Magnusson, M. 2008. *Medeltida hus ser dagens ljus. Akutgrävning på Munkbrogatan 15 i Söderköping*. Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll. RAÄ 14. Munkbrogatan 15. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands län. Östergötlands museum rapport 2008:13.

Ohlsén, M. 2013. *Kulturlager i Munkbrogatan*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 14. Munkbrogatan. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands län. Östergötlands museum rapport 2013:35.

Romedahl, H. 2020. *Elledning i kv Rådstugan*. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. L2010:3508 (RAÄ Söderköping 14:1). Kv Rådstugan 1. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands län. Östergötlands museum rapport 2020:15.

Rönngren, J. 2015. *Två små schakt vid rådhuset i Söderköping*. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. RAÄ 14:1. Söderköping 2:84. Söderköpings kommun och stad. Östergötland. Arkeologgruppen AB rapport 2015:28.

Ternström, C. 2002. *Titthål till medeltiden. 14 små schakt i Rådhusstorget*. Arkeologisk förundersökning. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum rapport 72:2002.

Tesch, S. 1987. *Söderköping. I: Andræ, Hasselmo & Lamm (red.) 7 000 år på 20 år*. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM21186
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-15135-2021, 2021-11-02
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202101413
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	21 november 2021
<i>Personal:</i>	Fredric Wirbrand (projektledare)
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Söderköping
<i>Socken:</i>	Söderköpings stad
<i>Fastighet:</i>	Rådstugan 1
<i>Fornlämning:</i>	L2010:3508, stadslager
<i>Fastighetskarta:</i>	64F 8HS Söderköping
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	N6483068–6483092/Ö576988–577005
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Fynden F1–5 förvaras hos KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

- Bilaga 1. Schakttabell
- Bilaga 2. Kontexttabell
- Bilaga 3. Fyndtabell

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Area (m ²)	Djup (m)	Kontexter
1	28	1,1	32,5	0,7	Lager 1–2

Bilaga 2. Kontexttabell

Kontext	Längd (m)	Bredd (m)	Area (m ²)	Tjocklek (m)	Beskrivning
Lager 1	7,1	1,1	6,2	0,5	Påfört raseringslager av tegel och kalkbruk.
Lager 2	9,2	1,1	9,6	0,4	Mörkbrunt siltlager med småsten och tegelkross. Innehöll inget organiskt material och tolkades påfört.

Bilaga 3. Fyndtabell

Fyndnr	Material	Sakord	Antal	Fragmenteringsgrad	Vikt (g)	Anmärkning	Relation
1	Ben	Avfall	6	Fragment	128,2	–	1
2	Keramik	Kritpipa	1	Fragment	4,9	Odekorerat skaft	1
3	Keramik	Kritpipa	1	Fragment	4,5	Odekorerat skaft	2
4	Keramik	Kärl	1	Fragment	9,5	Flintgods	2
5	Keramik	Kopp	1	Fragment	8,8	Flintgods	2